

มนุษยภาพและความเป็นอเมริกันในวิกฤต ของมนุษยศาสตร์อเมริกัน*

Humanity and Americanism in the Crisis of American Humanities

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ
Thanet Aphornsuvan

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอข้อคิดว่าปัญหาและวิกฤตในมนุษยศาสตร์อเมริกันนั้น มีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากมนุษยศาสตร์ยุโรปที่เราคุ้นเคยกันดี แม้ว่าอเมริกาตั้งแต่กำเนิดจนถึงการสร้างประเทศขึ้นมา ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาแสงสว่างของยุโรปเป็นสำคัญก็ตาม แต่แนวคิดจากลัทธิโปรเตสแตนต์ซึ่งมาจากลัทธิคัลเวงในยุโรป ที่พัฒนาเติบโตใหญ่ในอเมริกาแต่แรก จะก้าวขึ้นมา มีฐานะและบทบาทนำในการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาอเมริกันมากกว่า ทำให้การก่อรูปของมนุษยศาสตร์ในอเมริกามีมิติของจริยธรรมและน้ำเสียงของลัทธิ

* แก้ไขเพิ่มเติมจากคำบรรยายเรื่อง “มนุษยศาสตร์ไทยและอเมริกาไม่เคยวิกฤต” ในโครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 3 (2549) “ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม” คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) วันที่ 15 พฤศจิกายน 2549 แก้ไขใหม่ล่าสุดวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2550 ผู้เขียนขอขอบคุณผู้อ่านบทความนี้ที่ให้คำแนะนำและวิจารณ์อันมีประโยชน์ยิ่ง ความผิดพลาดหากยังมีเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนเอง

โปรเตสแตนต์มากกว่าลัทธิเหตุผลนิยมแบบปรัชญาแสงสว่าง ตัวอย่างที่นำมาอธิบายถึงความขัดกันในการรับและพัฒนาปรัชญาแสงสว่างในอเมริกาคือกรณีของความเป็นทาสของคนผิวดำในอเมริกาเอง

Abstract

The article argues that the development and crisis in American Humanities are different from European Humanities in many ways. Even though the US from its very beginning to the formation of the national state had been influenced mainly by the European Enlightenment philosophy, it was Protestantism that signified Americanism by the first quarter of the nineteenth century. The paradox in the Enlightenment and intellectual mind in the US was exemplified by the problem of Black slavery in the US.

เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม ค.ศ. 1963 (พ.ศ. 2506) ท่านสาธุคุณ ดร.มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (1929-1968) ได้แสดงปาฐกถากลางแปลงท่ามกลางประชุมชนคนผิวดำนับแสนที่บริเวณหน้าลิงคอล์นอนุสรณ์ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ความตอนหนึ่งว่า

I have a dream that one day this nation will rise up and live out the true meaning of its creed: "We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal."

I have a dream that one day on the red hills of Georgia the sons of former slaves and the sons of former slave owners will be able to sit down together at the table of brotherhood.

I have a dream that one day even the state of Mississippi, a state sweltering with the heat of injustice, sweltering with the heat of oppression, will be transformed into an oasis of freedom and justice.

I have a dream that my four little children will one day live in a nation where they will not be judged by the color of their skin but by the content of their character.

I have a dream today.

(Douglass Archives of American Public Address, 1999)

ปาฐกถานี้ได้วิพากษ์เรื่องของเสรีภาพในประวัติศาสตร์สหรัฐฯ อย่างถึงรากถึงโคน ปัญหาของเสรีภาพถือได้ว่าเป็นปัญหาใจกลางของมนุษยศาสตร์อเมริกัน¹ กล่าวได้ว่ากำเนิดและความเป็นมาของมนุษยศาสตร์ในสหรัฐฯ นั้นดำเนินมาบนเงื่อนไขของการนิยามและตีความ ความเป็นมนุษย์ในบริบทของการสร้างมหาชนรัฐแห่งแรกในโลกสมัยใหม่ ดังนั้นวิกฤตการณ์ในมนุษยศาสตร์อเมริกันจึงหนีไม่พ้นปัญหาของความเป็นมนุษย์และความเป็นอเมริกันด้วยในเวลาเดียวกัน กล่าวในทางประวัติศาสตร์แล้วสถานะและปัญหาของมนุษยศาสตร์ในสหรัฐฯ ไม่มีเรื่องไหนที่รวมศูนย์ชัดเจนหนักแน่นและชัดกับตัวเองมากที่สุดเท่ากับปัญหาความเป็นมนุษย์ในสหรัฐฯ ของคนแอฟริกันอเมริกันหรือคนผิวดำทั้งหลาย ตั้งแต่วาระแรกของการสร้างประเทศมาถึงปัจจุบัน

นับแต่วันแรก ๆ ของการก่อรูปขึ้นของประวัติศาสตร์ของคนผิวดำหรืออดีตทาสในสหรัฐฯ ดินแดนแห่งเสรีภาพและความเสมอภาคของโลก ปัญหาความเป็นมนุษย์นั้นถูกตีความและวิพากษ์กันอย่างดุเดือดนับแต่วันแรก ๆ ของการก่อตั้งประเทศนี้ขึ้นมา กล่าวอย่างสั้น ๆ สุนทรพจน์ที่รู้จักกันดีต่อมาในชื่อว่า “ข้าพเจ้ามีความฝัน” นำเสนอประเด็นสำคัญของความล้มเหลวหรือล้มละลายของ “ธนาคารแห่งความยุติธรรม” นับตั้งแต่การประกาศเลิกทาสโดยประธานาธิบดีลิงคอล์นเป็นต้นมา จากนั้นมาอีกหนึ่งศตวรรษที่คนผิวดำยังถูกกดขี่ด้วยระบบแบ่งแยกและเหยียดสีผิว และต้องมีชีวิตอยู่ในเกาะอันโดดเดี่ยวของความยากจนท่ามกลางมหาสมุทรของความมั่งคั่งทางวัตถุในประเทศ หนึ่งในศตวรรษหลังการเลิกทาส คนดำถูกทิ้งให้ “สิ้นหวังอยู่ในมุมมืดของสังคมอเมริกัน ที่ซึ่งพวกเขาพบว่าพวกเขาเหล่านั้นกลายเป็นผู้ลี้ภัยในดินแดนของพวกเขาเอง”

สังเกตให้ดี ดร.มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ตอกย้ำเรียกร้องถึงความยุติธรรมของคนแอฟริกันอเมริกันในฐานะที่เป็นพลเมืองและเจ้าของประเทศสหรัฐฯ ไม่ใช่ขอความเห็นใจจากคนผิวขาว เพราะคนผิวดำก็ยอมเท่าเทียมและเสมอภาคกับคนผิวขาวแล้วไม่ใช่หรือ คนดำไม่ได้มาอาศัยหรือพึ่งแผ่นดินอเมริกันและคนผิวขาว หากแต่พวกเขาสร้างและต่อสู้เพื่อความเป็นอเมริกันมาแต่แรกไม่น้อยกว่าคนอื่น ๆ ในนั้นด้วยอย่างแน่นอน ลักษณะประวัติศาสตร์ของ

สุนทรพจน์นี้ได้แก่การที่สาธุคุณมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ สามารถพูดความในใจของประชาชนผิวดำทั้งหมดในสหรัฐฯ ออกมาให้คนผิวขาวได้ฟังและได้เห็นด้วยเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของการดำรงอยู่ด้วยกันระหว่างคนสองผิวและสองสีที่ยาวนานพอ ๆ กับอายุของประเทศนั้น ข้อความนั้นคือ “พวกกูก็เป็นคนเหมือนและเท่า ๆ กับพวกมึง”

การต่อสู้นิยามความเป็นมนุษย์ในสมัยการปฏิวัติ

การตีความความเป็นมนุษย์ของคนผิวดำในสมัยแรกนั้นยังเป็นทาสอยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายมลรัฐ ปากฎออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรในรัฐธรรมนูญอเมริกา ปี ค.ศ. 1787 ด้วยการทำให้คนผิวดำเป็นคนเพียง 3 ใน 5 เท่านั้น รัฐธรรมนูญสหรัฐฯ ซึ่งไม่เอ่ยถึงคำว่า “ทาส” เลยแม้แต่วรรคเดียวในบทมาตราต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่มีการอภิปรายโต้เถียงกันอย่างหนักระหว่างตัวแทนรัฐภาคเหนือกับภาคใต้ที่เห็นต่างกันในเรื่องทาส แต่สองฝ่ายประนีประนอมกันได้ด้วยการทำให้ทาสกลายเป็นเสียงเพียง 3 ใน 5 คือเป็นคนที่ไม่สมบูรณ์ นั่นคือการนับจำนวนประชากรเพื่อไปคำนวณจำนวนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ับจำนวนทาสนิโกรด้วย แต่นับเพียง 3 ส่วน 5 เท่านั้น

สิ่งที่รัฐธรรมนูญและระบบการเมืองใหม่ในอเมริกาสร้างขึ้นมาก็คือบุคคลที่เป็นอิสระแก่ตนเองเพื่อเป็นอำนาจอธิปไตยต่อไป นั่นคือคนอเมริกันทั่วไปซึ่งหมายถึงคนผิวขาว ในระยะแรกยังจำกัดแต่คนขาวที่มีทรัพย์สินด้วย ไม่รวมผู้หญิงไม่ว่าผิวสีอะไรก็ตาม ในกรณีของคนผิวดำ สิ่งที่เกิดขึ้นกลับเป็นในทางตรงกันข้าม คือมีการตีความและระบุในรัฐธรรมนูญแห่งรัฐว่าบรรดาทาสทั้งหลายแม้จะอยู่ในดินแดนแห่งรัฐมาก่อนก็ตาม แต่พวกเขาที่ไม่ถือว่าเป็นพลเมืองที่มีสิทธิทางธรรมชาติเหมือนกับคนผิวขาวทั้งหลายได้

อะไรคือเหตุผลที่บรรดาบิดาแห่งสหรัฐอเมริกาอ้างในการไม่ให้ “เสรีภาพ อิศรภาพและการแสวงหาความสุขในชีวิต” แก่ทาสนิโกรผู้ถูกกดขี่ทั้งทางแรงงานและความเป็นมนุษย์ตลอดมานับแต่ก่อตั้งอาณานิคมในอเมริกาเป็นต้นมา คำตอบแรกที่ชัดที่สุดก็คือคนอเมริกันผิวขาวในสมัยนั้น (และอาจรวมถึงสมัยปัจจุบันด้วยก็ได้) ไม่ยอมรับว่าคนดำ “เป็นสมาชิกของสังคม”

กล่าวคือ นิโกรทั้งที่เป็นอิสระและเป็นทาสไม่ได้เข้ามาทำสัญญาในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม แต่เป็นทรัพย์สินหรือแรงงานที่ถูกนำเข้ามาจากภายนอกสังคมคนขาว เหตุผลสำคัญที่ทำให้คนดำไม่อาจเป็นพลเมืองได้ เพราะอยู่นอกเหนือสัญญาสังคมที่ผู้นำปฏิวัติอเมริการับมาจากนักปรัชญาการเมืองอังกฤษจอห์น ล็อก นั่นคือไม่ได้เข้าร่วมทำสัญญาในการสร้างสังคมอเมริกันเช่นคนผิวขาว ดังนั้นจึงไม่สามารถอ้างอิงเรียกร้องถึงสิทธิทางธรรมชาติเช่นคนผิวขาวที่เรียกร้องจากเจ้าอาณานิคมอังกฤษได้ (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2547ก: 150-198)

เมื่อไม่นิยามให้เป็นมนุษย์ในสังคมประชาธิปไตยแล้ว สถานะที่เหลือนำสำหรับคนดำก็เป็นเพียงทรัพย์สินหรือสิ่งของที่มีชีวิตนั่นเอง ตั้งแต่ ค.ศ. 1705 เป็นต้นมา เวอร์จิเนียซึ่งเป็นผู้ดำเนินการบัญญัติกฎหมายทาสผิวดำได้ระบุถึงฐานะที่แน่นอนของทาสว่าเป็น “ทรัพย์สิน” ของนาย ด้วยฐานะที่เป็นทรัพย์สินและสิ่งของนั้นหมายความว่า ทาสนั้นสามารถนำออกมาขายและซื้อได้ เก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานได้นำไปให้คนอื่นเช่าก็ได้ นอกจากนี้ยังนำไปจำหน่ายเป็นหลักทรัพย์ นำไปขายตามคำสั่งศาลถ้าไม่อาจใช้หนี้ได้ เป็นต้น กล่าวโดยสรุปความคิดการเมืองและเศรษฐกิจสมัยนั้นไม่ยอมตีความให้คนผิวดำทั้งทาสและไทเป็นมนุษย์เยี่ยงคนผิวขาวได้ เพราะที่สำคัญการให้ภาวะความเป็นมนุษย์ดังกล่าวนั้น จะนำไปสู่การล้มเลิกสถานะการเป็นทรัพย์สินของคนนิโกรไป และนั่นหมายถึงการจำต้องยอมรับการทำลายทรัพย์สินส่วนตัวของนายทาสผิวขาวไปด้วย ประเด็นนี้ต้องถือว่าเป็นหัวใจของความเป็นอเมริกันที่รัฐอเมริกายอมไม่ได้อย่างเด็ดขาดแม้จะต้องทำสงครามหลังเล็ดมากเท่าไรก็ตาม ในวาระแรกนี้กล่าวได้ว่า คนผิวดำต้องสูญเสียความเป็นมนุษย์ไปให้แก่ความเป็นอเมริกันของคนผิวขาว

ระหว่างปี ค.ศ. 1800 ถึง ค.ศ. 1860 ทาสนิโกรประมาณ 3 ถึง 6 ล้านคนถูกนำเข้ามาในการผลิตเกษตรกรรมระบบไร่ขนาดใหญ่ทั้งในทวีปอเมริกาและหมู่เกาะเวสต์อินดีส การลงทุนครั้งนี้กล่าวกันว่าช่วยทำให้ระบบเศรษฐกิจสองฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกก้าวกระโดดจากระบบพาณิชย์นิยมและการค้าแบบทุนพาณิชย์ เข้าสู่การสร้างระบบทุนอุตสาหกรรมสมัยใหม่ได้ ทำให้ตะวันตกกลายเป็นศูนย์กลางของความมั่งคั่งและของอารยธรรมใหม่ของ

โลกแทนที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เคยมั่งคั่ง และมีอารยธรรมของตนเองอยู่ก่อนแล้ว

นั่นคือความยกย่องของปัญหาในมนุษยศาสตร์อเมริกันนับแต่ก่อตั้งประเทศขึ้นมา หากเรามองว่าวิกฤตของมนุษยศาสตร์คือภาวะของความตึงตันอึดอัดและไม่สามารถทำให้จุดหมายอันสูงส่งของมนุษยศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติอันเป็นจริงในสังคมโดยเฉพาะในการหลีกเลี่ยงการสร้างวิกฤตให้แก่สังคม มนุษยศาสตร์อเมริกาก็ไม่ตกอยู่ในภาวะดังกล่าวนี้เช่นในยุโรปนับแต่กลางศตวรรษที่ 19 เมื่อยุโรปประกาศปลดปล่อยและประณามระบบทาสและการค้าทาสระหว่างประเทศไปเรียบร้อยแล้ว ในขณะที่อเมริกากลับพัฒนาประเทศขึ้นมาบนระบบแรงงานสองอย่างที่ขัดกัน คือแรงงานเสรีและแรงงานทาส ทั้งสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ถูกนำมาใช้ในการให้ความชอบธรรมแก่ระบบเศรษฐกิจการเมืองทั้งสอง กระทั่งถึงสงครามกลางเมือง น่าสนใจว่าแม้หลังสงครามกลางเมืองไปแล้วก็ตาม โศกนาฏกรรมครั้งนั้นก็ไม่ได้ทำให้นักอเมริกันมองเห็นว่ามีปัญหาหรือวิกฤตอะไรในมนุษยศาสตร์อเมริกา คนภาคใต้เชื่อว่าโศกนาฏกรรมครั้งนั้นเป็นพระประสงค์ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของต่างหาก

ภูมิหลังและความเป็นมาของกำเนิดโลกสมัยใหม่ดังกล่าวทำให้ผมเชื่อว่าการศึกษาเรื่องมนุษยศาสตร์ที่มีน้ำยาและมีน้ำหนักและคุณภาพคับห้องนั้นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ระยะสำคัญนี้ด้วย กล่าวคือการที่ยุโรปหรือตะวันตกออกไปทำลายความเป็นมนุษย์ของคนอื่น เพื่อที่จะกลับมาค้นหาและสร้างสรรค์ความเป็นมนุษย์ของตนและโดยนัยให้คนอื่นด้วย เช่นกันต่อไป วิชาว่าด้วยมนุษยศาสตร์จะมีน้ำหนักและน้ำยาก็คือต่อเมื่อมันได้เสนอทางออกให้แก่วิกฤตการณ์ของความเป็นมนุษย์และของมนุษย์สังคมในโลกยุคสมัยใหม่ วิกฤตความเป็นมนุษย์ที่อุบัติขึ้นในดินแดนที่ป่าเถื่อนอนารยชนก็เป็นแรงบันดาลใจให้กับนักคิดและปัญญาชนยุโรปได้อย่างมีพลังเหมือนกันกับที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองของตน

ในบรรดาประเทศตะวันตกสมัยใหม่ด้วยกัน อเมริกาต่างจากรุ่นพี่ ๆ หลายด้าน ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาซึ่งต่อยอดมาจากยุโรป การมีภารกิจทางประวัติศาสตร์ที่ต้องรักษาระบบทาสสมัยใหม่ไว้จนถึงนาทีสุดท้าย กลายมา

เป็นคอมดาบที่คนอื่นนอกอเมริกาใช้ที่มั่งคั่งแห่งสำนึกของความเป็นมนุษย์ในสังคม นั้นมาอีกนาน ทำให้การพูดถึงวิกฤตในมนุษยศาสตร์ในอเมริกาเป็นเรื่องตลก ไร้น้ำหนักไป เพราะความเป็นมนุษย์ถูกตีความใหม่และปฏิบัติใหม่ในสังคม ด้วยตนเอง นักคิด นักศาสนาและปัญญาชนภาคใต้เชื่ออย่างสุดจิตสุดใจว่า ระบบทาสผิดในภาคใต้นั้นเป็นสิ่งดีสำหรับคนดำ เพื่อจะได้ค่อย ๆ ยก ระดับขึ้นมาเป็นคนที่มียารยธรรมกับเขาได้วันหนึ่งข้างหน้า ความสัมพันธ์แบบ ไม่เท่าเทียมกับคนดำเป็นเรื่องประจำวันที่ยากต่อการสร้างจินตนาการและแรงบันดาลใจอะไรได้อีก น่าคิดว่าคนที่นำเสนอทฤษฎีและแนวคิดสังคมวิทยาคนแรกในสหรัฐฯ มาจากปัญญาชนภาคใต้ผู้สนับสนุนระบบทาสว่าดีถูกต้อง (Fitzhugh, 1854; Hughes, 1854) อันนี้ก็คล้ายกับสังคมโลกที่สามเช่น สังคมไทย ซึ่งก็มองว่าคนเราไม่เคยเท่าเทียมกันและก็จะไม่เท่าเทียมกันในชาติหน้าด้วย ด้วยทัศนคติและโลกทัศน์ต่อมนุษย์และความเป็นมนุษย์ดังกล่าว ผมจึงคิดและเชื่อว่า ความคิดเรื่องความเป็นมนุษย์ของอเมริกาและไทยยังไม่ วิกฤตและไม่เคยวิกฤตมาเลย และก็จะไม่วิกฤตในอนาคตอีกเช่นกัน

ที่พูดเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าสังคมไทยหรืออเมริกา และคนไทย หรืออเมริกันไม่มีปัญหาความเป็นมนุษย์ มีเรามีแน่นอนและก็มีไม่น้อยกว่า คนและสังคมอื่น ๆ อาจมากกว่าเสียด้วย แต่การมีปัญหาในความเป็นคน ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การเกิดวิกฤตในมนุษยศาสตร์เสมอไป ขึ้นอยู่กับทัศนะ และโลกทัศน์ในการรับรู้ความเป็นคน

ผมจะอภิปรายประเด็นและข้อโต้แย้งเหล่านี้ในประวัติศาสตร์และภูมิ ปัญญาของอเมริกาเป็นหลักและมีไทยประกอบบ้างเล็กน้อย

มนุษยศาสตร์ต่อสู้กับความตาย

J.H. Plumb เขียนในคำนำหนังสือ *Crisis in the Humanities* (1964) ความ ตอนหนึ่งซึ่งผมขอขยี้มมาใช้ว่า ระหว่างสังคมศาสตร์กับมนุษยศาสตร์นั้นอาจ มีสะพานเชื่อมต่อกันได้ “ในขณะที่สังคมศาสตร์ทำการต่อสู้เพื่อชีวิต วิชามนุษย- ศาสตร์ก็ต่อสู้กับความตาย” (Plumb, 1964: 10) ผมคิดว่าการให้คุณสมบัติ เด่นที่สำคัญแก่มนุษยศาสตร์คือการต่อสู้กับความตายนั่นเป็นการสรุป

จุดหมายแนวคิดและวัตรปฏิบัติทางวิชาการของมนุษยศาสตร์ที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี ใช้มนุษยศาสตร์คิดถึงความเป็นอนิจจังของมนุษย์มากกว่า สังคมศาสตร์แน่นอน และต้องการทำให้อนิจลักษณะของมนุษย์นั้นเป็นพลังที่สามารถสร้างสรรค์ความเป็นมนุษย์ให้สูงส่งขึ้นมา กระทั่งในกาลอันไม่สิ้นสุด ความเป็นมนุษย์ที่อารยะนี้เองก็จะดำรงอยู่ชั่วกาลปาวสาน มันเป็นวิภาษวิธี หรือกฎแห่งการปฏิเสธของการปฏิเสธ (negation of the negation) และอันนี้เป็นความรู้ลึกลับ ๆ ที่มนุษยศาสตร์เชื่อว่าตนอารยะหรือลุ่มลึกกว่าสังคมศาสตร์ ดังเช่นในการวิวาทะแห่งยุคสมัยทศวรรษปี 1960 ระหว่างฝ่ายมนุษยศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์ (Snow, 1963) ไปถึงการอ้างว่าแม้มนุษยศาสตร์จะไม่สามารถ ดัดแปลงเงื่อนไขในชีวิตของเรา แต่มันก็ช่วยสร้างคุณภาพที่ดีกว่าให้แก่ชีวิต ตรงนี้เองที่กระตุ้นให้คนรู้สึกถึงวิกฤตการณ์ของมนุษยศาสตร์ระลอกใหม่ เพราะคนจำนวนมากขึ้นพากันสงสัยในคำอ้างข้อหลังนี้เหมือนกันว่ามนุษยศาสตร์ช่วยสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจริงหรือเปล่า (Hough, 1964: 96) กล่าวโดยรวม ๆ ความเชื่อว่าความรู้คลาสสิกจะช่วยเตรียมพลเมืองให้มีความ รับผิดชอบต่อสังคมนั้น บัดนี้พูดได้ว่ากลายเป็นตำนานปรัมปราไปแล้ว ส่วน การเรียนปรัชญาจะช่วยสร้างปัญญา ประวัติศาสตร์ให้การตัดสินใจทางการเมืองก็เช่นกัน นักปรัชญาและนักประวัติศาสตร์ปัจจุบันมีมติพ้องกันว่าความ เชื่อดังกล่าวก็เป็นเรื่องไร้เดียงสาเช่นกัน

จอห์น แครร์รอล นักสังคมวิทยาอังกฤษแต่สอนอยู่ในออสเตรเลีย เขียนในหนังสือเรื่อง *Humanism: The Wreck of Western Culture* (1993) ความตอนหนึ่งว่า

เราอยู่ท่ามกลางซากปรักหักพังของลัทธิมนุษยนิยมที่เคยยิ่งใหญ่ เมื่อห้าร้อยปีที่ผ่านมา รอบ ๆ ตัวเราคือซากหักพังอันมหึมานั้น วัฒนธรรมของเราเป็นเพียงกองธุลีหนึ่ง มันแทบจะไม่สามารถให้ที่กำบังจากลมที่พัดมาอย่างเบา ๆ ได้ ไม่ต้องห่วงถึงพายุน้ำที่เย็นเฉียบราวน้ำแข็งที่กลับมากระซอกคนออกไปจากความอบอุ่นที่แสนหวานซึ่งนั้นไป จากชีวิตประจำวันของพวกเขา และทำให้พวกเขาเผชิญหน้ากับความมืดมน น่าแปลกใจหรือที่เราตกต่ำถึงเพียงนั้น? เราอยู่ในภาวะที่สิ้นไร้ไม้ตอก ทว่าเราก็ไม่แคร์อะไรกับมันมากนักอีกต่อไป เราซึ่กแล้ว

แต่เราไม่อาจถูกทำให้ช็อกได้ เราถูกทำให้แน่นิ่งในชีวิตที่ยุงเหยิงของเรา เราชัดเจนในความมั่งมี เราเป็นคนไร้บ้านทั้ง ๆ ที่อยู่ในบ้านของเราเอง ...เราควรมีอะไรที่นั่นที่จะมาช่วยจูงมือของเราไป แต่มันไม่มี วัฒนธรรมของเราได้สูญหายไปจากเราแล้ว มันได้ทอดทิ้งเราให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ในยามที่มันถูกทำลาย มันไม่อาจกระทั่งล้อเลียนทำตลกให้พวกเราหัวเราะอีกต่อไป

...ไม่มีการมองด้วยหางตาไปยังเด็กน้อยผู้โหยหามารดาของเขา วาระนั้นเช่นกันมันได้ผ่านพ้นไปแล้ว วัฒนธรรมของเราได้เป็นทารุณกรรมแห่งอดีต มันเป็นซากหักพัง มันตายแล้ว.

(Carroll, 1993: 1)

จากข้อความข้างบนนี้เห็นได้ว่านักคิดตะวันตก(ยุโรป)ปัจจุบันเชื่อว่ามนุษยนิยมอันดีงามนั้นบัดนี้ได้ถูกทำลายไปหมดสิ้นแล้ว วิธีคิดและความฝังแน่นกับอุดมคติดังกล่าวของมนุษยนิยมเป็นผลผลิตและการสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญาของยุโรปแห่งยุคสมัยใหม่โดยแท้ ซึ่งซึ่งโลกอื่นไม่มีและไม่อาจทำได้ ผมคิดว่าพลังและความเชื่อในลัทธิมนุษยนิยม ซึ่งถือว่าเป็นวิญญาณของมนุษยศาสตร์นั้น ถูกสร้างและจินตนาการขึ้นมา หลังจากที่ยุโรปได้ประสบความสำเร็จในการทำให้มนุษย์มีฐานะที่เทียบเท่ากับพระเจ้าได้ กล่าวคือ “มนุษยนิยม” มุ่งเปลี่ยนทิศทางของเรือสำเภาที่บรรทุกขุมทรัพย์มหาศาลของวัฒนธรรมตะวันตกนี้เสียใหม่ มันตั้งใจจะแทนที่พระเจ้าด้วยมนุษย์ และทำให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ทำให้มนุษย์ศักดิ์สิทธิ์ ความทะเยอทะยานของมันคือการจะสร้างระเบียบของมนุษย์ขึ้นบนโลกนี้ โดยมีเสรีภาพและความสุขเป็นบรรณาการ ทั้งหมดนี้กระทำไปโดยไม่ต้องอาศัยการหนุนช่วยของอำนาจเหนือมนุษย์ใด ๆ ทั้งนี้ มันเป็นระเบียบของมนุษย์กันเองจริง ๆ

นั่นหมายความว่า การที่มนุษยศาสตร์จะวิกฤตได้ สังคมนั้นจำเป็นต้องสามารถทำให้มนุษย์ไกล่กับการเป็นพระเจ้าบนดินได้เสียก่อน นอกจากยุโรปแห่งยุคปรัชญาแสงสว่างแล้ว ไม่เคยมีที่ไหนอีกที่จะสามารถสร้างพลังแห่งจินตนาการเช่นลัทธิมนุษยนิยมนั้นขึ้นมาได้อีก

เจตนา นาควัชระ นักวรรณคดีและภาษาแห่งโลก (ตะวันตกและตะวันออก) ชูประเด็นการอภิปรายในหนังสือวิกฤตของมนุษยศาสตร์ด้วยบท

วิพากษ์ของ Hans Magnus Enzensberger ทำนองเดียวกับจอห์น แคร็รอล ว่า “ความเป็นอารยะไม่ใช่ปกติวิสัยของประวัติศาสตร์” เพื่อจะย้อนยุคกลับไปสู่อารยะสมัยของมนุษยนิยมที่แท้จริง เมื่อความจริงและจินตนาการยังสามารถร่วมมือและดำรงอยู่ด้วยกันได้ในความคิดของปัญญาชน เมื่อโลกที่เพิ่งถูกค้นพบและทำให้เป็นความจริงอันเดียวกัน ยังไม่มีกำแพงและรั้วแห่งอคติและความหลงตัวเองรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาครอบงำ

นั่นคือยุคสมัยที่นักคิดรุ่นใหม่เช่นวอลแตร์มองเห็นมนุษยชาติเป็นส่วนรวม ดังที่เขาเขียนใน “วิพากษ์พจน์ว่าด้วยขันติธรรม 1763” ว่า

“ข้าพเจ้าขอบอกท่านว่าเราจำเป็นที่จะต้องถือว่ามนุษย์ทุกผู้ทุกนามเป็นพี่น้องของเรา อะไรกัน? หมายความว่า คนเตอร์กก็เป็น คนจีนก็เป็น คนยิวก็เป็น คนสยามก็เป็น กระนั้นหรือ? ใช่ ถูกต้องแล้ว เราทุกคนเป็นลูกพ่อเดียวกัน เป็นสัตว์โลกที่พระเจ้าองค์เดียวกันทรงสร้างมา มีใช่หรือ?”

(เจตนา นาควัชระ, 2538: 9)

ถ้าเช่นนั้น คงมีคนสงสัยอยากถามเหมือนกันว่าทำไมนักคิด นักทฤษฎีและปัญญาชนไม่น้อยในสหรัฐฯ สมัยก่อนสงครามกลางเมืองและเอาเข้าจริง ๆ แล้วยังต่อมาถึงกลางทศวรรษ 1960 ด้วย ถึงยังเชื่อว่าคนผิวดำไม่เท่าเทียมกันกับคนผิวขาว ก็ไหนบอกว่ายุคสมัยเราทุกคนเป็นลูกพ่อเดียวกัน ถูกสร้างโดยพระเจ้าตามฉายาของพระองค์อันเดียวกัน

กระทั่งสงครามกลางเมือง คนอเมริกันทั้งเหนือและใต้ซึ่งก็คือคนขาวที่เป็นโปรเตสแตนท์นั่นเองเชื่อว่าพระเจ้าได้ลงโทษลูกของแฮม ซึ่งคือลูกของโนอาห์ที่ล่วงละเมิดต่อพ่อ ด้วยการสาปให้เป็นทาสของลูกชายคนอื่น ๆ นั่นคือที่มาของการมีทาสอย่างถูกต้องตามพระคัมภีร์ไบเบิล ดังนั้นการปฏิบัติต่อทาสซึ่งตามธรรมชาติเหมือนเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะเป็นผู้ใหญ่ ก็คือต้องเลี้ยงดูดูแลเหมือนคนรับใช้เท่านั้นเอง ไม่ใช่ประเด็นว่าพวกนั้นมีสิทธิเสรีภาพเหมือนคนขาวหรือไม่

ปมเงื่อนของทฤษฎีทาสผิวดำก็คือทาสโดยธรรมชาติและให้การยอมรับโดยพระเจ้า นั่นเป็นประเด็นน่าถกเถียงยิ่ง เพราะในคัมภีร์ไบเบิลไม่ได้บอกตรง ๆ หรือชัดเจนจนไม่ต้องเถียงว่า ลูกหลานของแฮมที่ถูกสาปให้เกิด

มาเป็นทาสนั่นคือคนแอฟริกันหรือคนดำ ไม่มีพระวอพระตหรือข้อเขียนของสาวกพระเยซูคนไหนสามารถระบุตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ได้ว่า คนแอฟริกันนั้นต้องเกิดมาเป็นทาส และเป็นทาสของคนผิวขาวจากยุโรปและในอเมริกาด้วย คำตอบคือไม่มี เพราะกระทั่งพระคัมภีร์ไบเบิลเองในสมัยนั้นก็คงยังไม่รู้จักทวีปแอฟริกาและคนแอฟริกันผิวดำคืออะไร หน้าตาบุคลิกเป็นอย่างไร และก็ยังไม่รู้เหมือนกันว่าอนาคตคนผิวขาวจะสามารถก้าวขึ้นมาเป็นเจ้ามหาอำนาจเจ้าอาณานิคมและจักรวรรดินิยมในศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาได้ ดังนั้นทฤษฎีและคติเรื่องคนดำเป็นทาสโดยธรรมชาติและถูกต้องตามไบเบิลนั้นก็ใช่อีก “การประดิษฐ์สร้าง” (invention) ของคนผิวขาวในระยะที่ยุโรปขยายอาณานิคมไปยังดินแดนโลกใหม่หลังศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมานั้นเอง และนี่ก็คือต้นตอกำเนิดของทฤษฎีการเหยียดผิวและเชื้อชาติ ที่เรียกว่า racism นั้นเอง (Fox-Genovese and Genovese, 2005: 521-27; Goldenberg, 2006)

นั่นคือปัจจัยสำคัญเบื้องหลังความสำเร็จและความยิ่งใหญ่ที่เป็นสากลนิยมของมนุษยนิยมแห่งยุคแสงสว่าง² (Humanism of the Age of Enlightenment) ที่ “จินตนาการมีพลังสูงกว่าการติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยี เป็นรากฐานที่มั่นคงของมนุษยศาสตร์ และคุณค่าเชิงจริยธรรม มนุษยศาสตร์ ในฐานะที่เป็นศาสตร์ที่เป็นระบบ จึงก่อรูปขึ้นมาในโลกตะวันตก สืบทอดประเพณีทางความคิดและวิชาการตะวันตกเอาไว้” (เจตนา นาควัชระ, 2538: 20) ซึ่งบัดนี้มันได้กลายมาเป็นมรดกและอารยธรรมของโลกสมัยใหม่ไปแล้ว ความมั่นคงของมนุษยศาสตร์ที่ผ่านมา จึงถูกทำให้ผูกพันอยู่กับความเชื่อมั่นในมรดกทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ดังกล่าวเหล่านั้นที่เป็นผลพวงจากการขยายอาณานิคมยุโรปและการค้นพบคนอื่นที่ไม่เป็นอารยชนและไม่มีอารยธรรมเทียบเท่ากับของยุโรป

นี่เองที่วิธีการของมนุษยศาสตร์ยุโรปอันสำคัญยิ่งอันหนึ่งก็คือการศึกษาจากต้นแบบจากอดีตโดยเฉพาะจากอารยธรรมกรีกและโรมัน ยุคทองแห่งแรกนี่กลายเป็นขุมทรัพย์และบ่อน้ำอันไม่เหือดแห้งไปได้ มันได้ช่วยสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดการคิดใหม่ และสร้างสรรค์ใหม่ ดังที่เกอเธ่ นักกวีเยอรมันกล่าวว่า

“สิ่งที่เจ้าได้รับเป็นมรดกมาจากบรรพบุรุษนั้น
จงรับเอาไว้เพื่อที่จะได้ทำให้เป็นสมบัติของเจ้าเอง”

(เจตนา นาควัชระ, 2538: 14)

คนที่เชื่อและพยายามสานต่อการปฏิบัติดังกล่าวนี้ได้ หลัก ๆ ก็ยอมได้แก่นักคิดปัญญาชนยุโรปเป็นส่วนใหญ่ เพราะเชื่อว่าพวกเขาเป็นทายาทและผู้สืบทอดอารยธรรมคลาสสิกของกรีกโรมันสายตรงนั่นเอง

ที่น่าสนใจในเรื่องของการเป็นทายาทของคลาสสิกกรีกก็คือ นักคิดและปัญญาชนอเมริกาในศตวรรษที่ 19 ต่างศึกษาในกรอบของคลาสสิกศึกษาเหมือนในยุโรป แต่นักคิดนักเขียนและรวมถึงนักการเมืองภาคใต้ที่ยังเป็นระบบทาสอย่างสมบูรณ์เท่านั้น ที่อ้างว่าพวกตนคือและกำลังสืบทอดความเป็นทายาทของกรีกโรมันคลาสสิกอยู่อย่างจริงจัง ในขณะที่มหาวิทยาลัยอเมริกันทางภาคเหนือจะมีคณะเทววิทยาซึ่งถือว่าเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งของมหาวิทยาลัยระดับไอวีลีก ยกเว้นคอร์เนล ซึ่งก่อตั้งหลังสงครามกลางเมืองแล้ว การเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาอเมริกันจึงไม่ได้หันไปทางปรัชญาทางโลก มากเท่ากับจริยธรรมและศาสนธรรมและต่อมาคือวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การวิวาทะอันใหญ่หลวงก่อนถึงสงครามกลางเมืองระหว่างภาคเหนือกับภาคใต้ ไม่ใช่ระหว่างนักคิดทางการเมืองสองภาค หากแต่ไปอยู่ที่วิวาทะระหว่างนักการศาสนานิกายเดียวกันแต่แยกกันออกไปตามภาคและอุดมการณ์เพื่อระบบทาสกับต่อต้านระบบทาส ทั้งสองฝ่ายใช้ความรู้อันลึกซึ้งในเทววิทยาและศาสนาคริสต์มารองรับข้อโต้แย้งของฝ่ายตนคือเหนือหรือใต้ ว่าพระเจ้าสร้างและรับรองการมีทาสและสถานะของทาสหรือไม่ หากอ่านด้วยใจเป็นกลางแล้วเชื่อหรือไม่ว่าวาทกรรมการสนับสนุนระบบทาสโดยนักคิดและปัญญาชนภาคใต้ชนะภาคเหนือในด้านนี้อย่างเทียบชั้นกันไม่ติดเลย นี่เองที่เป็นโคกนาฏกรรมแบบอเมริกันที่ไม่เหมือนใคร (Fox-Genovese and Genovese, 2005)

มนุษยนิยมกับอารยธรรมและวัฒนธรรม

ดังได้กล่าวแต่ต้นแล้วว่า ความเข้มข้นและพลังของวิชามนุษยศาสตร์หลักไม่พ้นจากการขยายอาณาจักรและอำนาจรัฐไปยังดินแดนอื่น ๆ ทั่วโลก ลักษณะ

เด่นของการขยายอำนาจของยุโรปในระยาศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ไม่ใช่เรื่องของการใช้กำลังอาวุธที่เหนือเข้าสยบดินแดนอื่น ๆ เพียงอย่างเดียว หากที่ สำคัญกว่าในระยะยาว คือการใช้ความรู้และการต่อยอดพัฒนาายกระดับ องค์ความรู้ควบคู่ไปกับการขยายอำนาจทางโลก เรียกว่าเป็นการขยายทั้งอำนาจ ทางกายและอำนาจทางความคิด ทั้งกายและจิตหรือวิญญาณ ผลโดยรวมของ กระบวนสร้างโลกสมัยใหม่ จึงไม่ได้เปลี่ยนเพียงแคยุโรป หากเปลี่ยนคนนอก ยุโรปด้วย เป็นกระบวนการที่เชื่อมทั้งอิตาลีและภาวีสัยเข้าด้วยกันอย่างเป็น วิชาการวิธี กระบวนการดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นอย่างเป็นระบบและเป็นระเบียบ อย่างดีมากในบรรดางานประวัติศาสตร์ของยุโรปและต่อมาก็ของอเมริกาทั้งหลาย ที่มีพัฒนาการเคียงข้างไปกับความเจริญทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ด้วย แต่ความที่ประวัติศาสตร์มีเชื้อสายของความเป็นศิลปะและเป็นมนุษยศาสตร์ ทำให้ประวัติศาสตร์ต้องหันมาวิพากษ์ตนเองในยุคหลังทุนนิยมหรือยุคโพสต์ โมเดิร์นด้วย (Cannadine, 2002) ดังที่ในที่สุดมิเชล พูโกต์เองก็ค้นพบ ลัทธิธรรมข้อนี้ว่า “อำนาจ/ความรู้” (power/knowledge) คือเรื่องเดียวกัน

เจตนา นาควัชระ กล่าวตอนหนึ่งว่า “ความลึกซึ้งในทางความคิด อันเป็นรากฐานอันแข็งแกร่งของมนุษยศาสตร์ตะวันตกผูกอยู่กับความ ลัมพันธ์อันแนบสนิทกับปรัชญาและศาสนาหรือเทววิทยา” (เจตนา นาควัชระ, 2538: 22) พัฒนาการอันยาวไกลของภูมิปัญญาด้านนี้แสดงออกในศักยภาพ และพลังของความคิดเชิงเหตุผลและความเป็นจริง กระทั่งมนุษยศาสตร์สามารถ แยกตัวออกมาเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองได้ในสำนักปรัชญาแสงสว่าง อีกด้าน ที่มนุษยศาสตร์ตะวันตกสามารถทำได้และทำได้่างงดงามด้วยก็คือการ สร้างสรรค์งานที่เรียกว่าโคกนาฏกรรมขึ้นมา โศกนาฏกรรมประสบความสำเร็จได้เพราะโลกใหม่นี้ไม่ได้อิงอยู่กับพระเจ้าและความยุติธรรมของพระเจ้า แต่ถ้ายาวอีกต่อไป ในโคกนาฏกรรมมนุษย์ต้องพบกับความพินาศโดย ปราศจากเหตุผล ทั้งนี้สังคมจะได้เอามาเตือนสติมนุษย์ให้สงบเสงี่ยมเจียมตัว

แต่เมื่อมองจากอีกแง่มุมหนึ่ง โศกนาฏกรรมเป็นละครที่น่าเสนอ “ความโหดเหี้ยมทางกายภาพ” คำถามคือเหตุใดมหาชนจึงชื่นชมกับ “พิธีกรรม เปื่อนเลือด” ในศิลปะการแสดงได้ คำตอบของเจตนาให้ข้อคิดอันแหลมคม

ยิ่ง กล่าวคือกวีตะวันตกสามารถหาทางออกที่เป็นศิลปะได้อย่างแนบเนียน “ในประการแรก เขา รู้จักที่จะปรับความเห็ดเหี้ยมทางกายภาพ ในโลกแห่งความเป็นจริงขึ้นสู่ระดับของ ความเห็ดเหี้ยมทางปรัชญา ในโลกของศิลปะ ที่สร้างขึ้นด้วยจินตนาการ และในประการที่สอง เขาใช้วรรณศิลป์กลบคาย เลือดได้อย่างน่าประทับใจ” สรุปคือมนุษยศาสตร์ตะวันตกได้กระทำกิจการที่มีความลึกซึ้งทางปรัชญาไม่ด้อยไปกว่าอรรถกถาของเทววิทยา (เจตนา นาควัชระ, 2538: 25)

ผมคิดว่าคำอธิบายดังกล่าวนี้ น่าฟังและน่าคิดตามอย่างยิ่ง เพราะทำให้เห็นอย่างชัดแจ้งถึงสัมพันธภาพทางความคิดระหว่างปรัชญา ศาสนวิทยากับมนุษยศาสตร์ทางโลก ซึ่งบรรลุจุดสุดยอดในสิ่งที่เรียกว่า “secularization” หรือกระบวนการแยกศาสนาออกจากสังคม ผมคิดว่าเจตนาพูดบรรยายกระบวนการทางประวัติศาสตร์นี้อย่างงดงามและเต็มไปด้วยศิลปะไม่น้อยไปกว่างานโศกนาฏกรรมเองด้วย ด้วยการชี้ให้เห็นถึงความสามารถ อัจฉริยภาพของ “เขา” “ที่รู้จักปรับ” ความเห็ดเหี้ยมทางกายในความเป็นจริง ให้ยก ระดับไปสู่ความเห็ดเหี้ยมทางปรัชญาในโลกของการละคร อีกครั้งที่เราค้นนอกยุโรปทั้งหลายได้เห็น “ความสามารถหรือพรสวรรค์” ซึ่งคงไม่ใช่เพียงเรื่องของความเก่งกาจทางภูมิปัญญาหรือสติปัญญาเลิศล้ำอะไรมากนัก หากแต่อยู่ที่การรู้จัก (สามัญสำนึก) ที่จะประสานของสองสิ่งเรื่องสองเรื่องความขัดแย้งสองชนิด ฯลฯ ให้มันเข้ามาทำปฏิกริยาและแทรกซึมซึ่งกันและกัน กระทั่งก่อเกิดคุณภาพและเนื้อหาใหม่ขึ้นมา เห็นสิ่งอื่นใดผมรู้สึกกว่า คนเหล่านั้นเขาต้องเห็นและตระหนักถึงความงาม ความสุข ความเบิกบานของอารมณ์ และ ฯลฯ ทั้งหลายที่ทำให้หัวใจและหัวคิดของพวกเขาโลดเต้นมีพลังมีความกล้ามีความอยากที่จะทำอะไรให้มันต่างออกไปด้วยตัวเองให้ได้ จนก่อเกิดการสร้างสรรค์หลากหลายที่ให้ความสุขทั้งทางกายและความอิมเอมทางใจกับความสุกงอมทางปัญญาได้ เป็นมนุษย์ที่ดูแล้วงดงามผิวพรรณวรรณะสดใส ถ้าพูดด้วยภาษาไตรภูมิพระร่วงก็ต้องว่า เหมือนคนที่อยู่ “กลางแผ่นดินทอง และรุ่งเรืองงามดั่งแสงพระอาทิตย์” สังคมปัจจุบันภายใต้เงื่อนไขอะไรที่จะทำให้ผู้คนธรรมดา ๆ มีความรู้สึกนึกคิดอย่างนั้นขึ้นมาได้ เหตุไฉนสังคม

และผู้คนนอกโลกยุโรปและอเมริกาถึงไม่เคยและไม่อาจบันดาลภวิสัยและ
อภวิสัยดังกล่าวนั้นให้เกิดขึ้นมาได้บ้าง เพราะอะไร?

ประสบการณ์มนุษยนิยมในอเมริกา

ต้นแบบและอดีตแห่งประสบการณ์ของลัทธิมนุษยนิยมเหล่านั้นไม่เคยเกิด
และมีในสังคมและความคิดแบบไทยเลย แต่นั่นไม่ใช่ลักษณะเฉพาะของ
สังคมและคนไทย เพราะกระทั่งในสหรัฐอเมริกา ประสบการณ์ของมนุษยนิยม
แบบยุโรปก็ไม่ได้เกิดขึ้นเช่นกัน ฟังดูเผิน ๆ ยากจะเชื่อ เป็นไปได้อย่างไร
เพราะเป็นที่รู้กันว่าสหรัฐฯ นับแต่ยุคสมัยอาณานิคมมา ก็นำเข้าและปลูกฝัง
อารยธรรมตะวันตกจากยุโรปอย่างขะมักเขม้น กระทั่งประสบความสำเร็จใน
การสถาปนาระบบปกครองประชาธิปไตยเสรีนิยมและมหาชนรัฐแห่งแรกขึ้น
บนอุดมการณ์ของปรัชญาลัทธิแสงสว่างและมหาชนรัฐแห่งพาณิชย์นิยม
(commercial republic)

ความแตกต่างในประสบการณ์ของอเมริกากับยุโรป เห็นได้จาก
ทัศนะและการนำเอาปรัชญาแสงสว่าง (Enlightenment) ไปใช้ กล่าวกันว่าสิ่ง
ที่ทำให้ปรัชญาแสงสว่างในอเมริกามีลักษณะเด่น ไม่ใช่เขาได้สร้างแนวคิด
อะไรใหม่ ๆ ขึ้นมา หากอยู่ที่การที่คนอเมริกันนำความคิดเหล่านั้นไปใช้
อย่างไรต่างหาก ช่วงเวลาอันสำคัญที่อเมริกานำทฤษฎีปรัชญาแสงสว่างไปใช้
อย่างเต็มที่คือช่วงของการปฏิวัติอเมริกา กระทั่งนำไปสู่การสร้างประชาชาติ
ใหม่ขึ้นมาในระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19
ดังนั้นหากไปถามนักศึกษาอเมริกันว่าอะไรคือเอกสารของปรัชญาแสงสว่าง
คำตอบที่ได้รับคือคำประกาศเอกราชหรือไม่ก็รัฐธรรมนูญนั่นเอง เอกสารข้อ
เขียนเหล่านี้ไม่ได้ถูกถือว่าเป็นทฤษฎีหรือหลักการอันเป็นนามธรรม หากแต่
ได้รับการนับถือว่าเป็นรากฐานของการเมืองและการปกครองอเมริกัน ในยุโรป
ปรัชญาแสงสว่างหมายถึงการเรียกร้องให้มีชีวิตที่มีชนดิธรรมและอดทนต่อกัน
ให้มาก ในอเมริกามันหมายความว่ามีการมีชีวิตที่ดี คนอเมริกันไม่เพียงแต่
เรียกร้องเสรีภาพ หากแต่อเมริกาในคำพูดของเจมส์ แมดิสัน “เป็นห้องทดลอง
ของเสรีภาพ” กล่าวในบริบทของโลกใหม่ ศตวรรษที่ 18 ที่อเมริกาก่อกำเนิด

ขึ้นมาขึ้น เป็นโลกที่กำลังมีการต่อสู้กันอย่างเข้มข้นในทางจริยธรรมและในทาง
 ภูมิปัญญา เป็นหมุดหมายของการที่ยุโรปก้าวเข้าสู่ภาวะของการมีวิวัฒนาการ คือ
 รุ่งอรุณของความสุขทางปรัชญา การต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระทางจริยธรรม
 การตื่นขึ้นทางสำนึกทางการเมือง และอเมริกาก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีความหมาย
 ยิ่งของโลกนั้น เพราะอเมริกาเป็นเสมือนสาขาในวัฒนธรรมยุโรปนั่นเอง เป็น
 การเริ่มต้นครั้งแรกและก็เป็นครั้งสุดท้ายที่อเมริกาผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับ
 วัฒนธรรมทางภูมิปัญญาของอารยธรรมเหนือมหาสมุทรแอตแลนติก

วิกฤตการณ์ของมนุษยศาสตร์

กล่าวได้ว่า มโนทัศน์ว่าด้วยวิกฤตการณ์ของมนุษยศาสตร์นั้น มาจาก
 ประสบการณ์ของโลกและนักคิดตะวันตก โดยเฉพาะในยุโรปตะวันตก แม้ใน
 สหรัฐอเมริกาเอง เข้าใจว่า นักคิดและนักวิชาการทั้งหลายที่ทำเรื่องอเมริกัน
 ศึกษาและภูมิปัญญาอเมริกัน คงไม่เห็นวามมนุษยศาสตร์อเมริกันก็เกิดวิกฤต
 แล้วเช่นกัน หากตอบตามทัศนะของนักประวัติศาสตร์มีชื่อผู้ล่วงลับไปแล้ว
Richard Hofstadter แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ก็ต้องพูดว่า เพราะสังคม
 อเมริกันมีทัศนคติด้านลบกระทั้งต่อต้านเหยียดหยามความเป็นปัญญาชน
 นั่นเอง ที่ทำให้มนุษยศาสตร์อเมริกันไม่จำเป็นต้องเกิดวิกฤต เพราะไม่มีพื้นที่
 และไม่มีคนให้ความสนใจมากพอ

แนวคิดที่ให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์ในภูมิปัญญาอเมริกัน
 ที่ไม่ใช่เรื่องของความเป็นเหตุเป็นผลหรือเป็นปรัชญาสำนักแสงสว่าง (ที่แสดง
 ออกในเอกสารสำคัญคือ คำประกาศเอกราชของอเมริกา (ค.ศ. 1776) ที่อ้าง
 ว่า “มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน”) กลับไปอยู่ที่นักคิดในโบสถ์ ในห้องปาฐกถา
 และในห้องเรียน และนี่เองคือที่นักปรัชญาอเมริกันแสดงบทบาทอันเด่นชัด
 ออกมา ไม่ใช่ในวาทกรรมการปกครองและในงานเขียนทางปรัชญา ในศตวรรษ
 ที่ 18 นักคิดแห่งสำนักแสงสว่างจึงปรากฏออกมาในผลงานของสามนักคิด
 นักปฏิบัติในสามปริมณฑล คือในทางศาสนา โจนาธาน เอ็ดเวิร์ดส ในทาง
 จริยธรรม เบนจามิน แฟรงกลิน และในทางการเมืองคือ โทมัส เจฟเฟอร์สัน
 (Meyer, 1976)

หากเราพิจารณาลัทธิมนุษยนิยมยุโรปว่ามีดีสำคัญคือการสร้างสิ่งที่เรียกว่าความรู้ทางโลก หรือการแยกศาสนาออกจากสังคม (secularization) ก็จะเป็นความแตกต่างกับของอเมริกาได้ชัดเจนมากขึ้น กล่าวได้ว่าปรัชญาแสงสว่างอเมริกานั้น ไม่ได้เน้นไปที่การสร้างความรู้ทางโลกวิสัยด้านเดียว หากแต่มุ่งไปที่การประสานระหว่างศาสนากับโลกวิสัย ดังที่การเติบโตใหญ่ทางภูมิปัญญาในสหรัฐฯ ยุคแรก ที่วางอยู่บนสองปรัชญาที่ไม่เป็นเอกภาพกันเสียทั้งหมดคือปรัชญาแสงสว่างและลัทธิโปรเตสแตนต์ (Protestantism) แต่พัฒนาการของภูมิปัญญาอเมริกันที่เริ่มต้นด้วยปรัชญาแสงสว่างเป็นสำคัญก็หลีกเลี่ยงทางให้แก่ลัทธิโปรเตสแตนต์ไปในที่สุด ทั้งหมดนี้ต้องเข้าใจฐานะและบทบาทของโปรเตสแตนต์ในสหรัฐฯ ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่เหมือนศาสนาในสังคมเก่าก่อนหน้านี้อีกต่อไป หากแต่เป็นศาสนาของสังคมที่กำลังเป็นทุนนิยม นี่เองที่ทำให้การแยกศาสนาออกจากสังคมและการเมืองในอเมริกา (secularization) ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้ศาสนามีบทบาทต่อสังคมการเมือง กลับตรงกันข้าม แม้ในทางการเมืองจะประกาศว่ามีการแยกอย่างเด็ดขาดระหว่างศาสนากับการเมือง แต่ในทางปฏิบัติเป็นที่รู้กันว่า กลุ่มและขบวนการศาสนานิกายต่าง ๆ มีบทบาทและมีพลังทางการเมืองสูงมากในอเมริกา ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 กระทั่งปัจจุบัน ในสมัยของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช ซึ่งเป็นสาวกของนิกาย fundamentalism

กลับมาที่เรื่องของศาสนากับมนุษยศาสตร์ในมหาวิทยาลัยอีกเล็กน้อย ในอเมริกามหาวิทยาลัยเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงนั้นจะต้องมีคณะเทววิทยาอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ตรงนี้ตอกย้ำให้เห็นถึงพัฒนาการของมนุษยศาสตร์อเมริกาที่ไม่อาจแยกออกจากเทววิทยาและศาสนธรรมได้อย่างสนิทนัก ในขณะที่นักเรียนมัธยมปลายในฝรั่งเศสต้องเขียนเรียงความเรื่องปาสคาล หรือนักปรัชญาคนใดคนหนึ่งก่อนจบ ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์แบบนี้แสดงว่าความเป็นมนุษยศาสตร์ กลายมาเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นชาติเสรีวิไลซ์ของประเทศยุโรปไปมากกว่าจะเป็นเรื่องของความรู้ทางภูมิปัญญาล้วน ๆ การมีความรู้มนุษยศาสตร์เช่นวรรณคดีกรีกโรมันกลายเป็นบัตรเครดิตรึบงบอกถึงฐานะทางสังคมของคน ๆ นั้นไป

ในศตวรรษที่ 19 สำนักคิดที่โด่งดังและมีอิทธิพลได้แก่ความคิดและปรัชญาของเอมเมอร์สัน ที่เรียกว่า Transcendentalism³ ซึ่งเป็นปรัชญาต่อปรัชญาแสงสว่างด้วยพวกหนึ่ง เช่นเดียวกับพวกกลุ่มฟื้นฟูศาสนาต่าง ๆ ที่นำไปสู่การยุติฐานะนำและอิทธิพลของวิถีคิดปรัชญาแสงสว่าง ด้วยการให้นำหนักแก่ศรัทธาและความเชื่อแบบประชานิยม ไม่ใช่เหตุผลทางปัญญาอีกต่อไป ดังนั้นคุณค่าและค่านิยมทางสังคมในอเมริกายุคประชาธิปไตยแบบแจ็กสัน (Jacksonian Democracy) ในทศวรรษ 1830 จึงไม่ใช่แบบลัทธิมนุษยนิยมดังที่เกิดในยุโรปสมัยกรีกและเรอเนซองส์และต่อ ๆ มา หากแต่เอมเมอร์สันและสาวกพวกพ้องให้ความสำคัญไปที่สัจจะเหนือเหตุผลและสัมผัส จิตวิญญาณ และการพัฒนาของวิญญาณไปสู่จุดสูงสุด มากกว่าการทำให้มนุษยนิยมเข้ามาดัดแปลงและกำกับระบบการเมืองและสังคม

ในอีกแนวรบของสมรภูมิทางปัญญาได้แก่สำนักการต่อต้านทาส The abolitionist ของวิลเลียม ลอยด์ แกริสัน และพรรคพวกและอดีตทาส เช่น เฟรเดอริก ดักลาส (Frederick Douglass) และโซเจอเนอร์ ทรูธ (Sojourner Truth) รวมทั้งกลุ่มสตรีนิยม สิทธิสตรีของอลิซาเบธ เคดีสแตนตัน (Elizabeth Cady Stanton) และซูซาน บี แอนโธนี (Susan B. Anthony) เป็นต้น ครึ่งศตวรรษนั้นหมดไปกับการทำลายระบบทาสและในมุมกลับหมายถึงการเรียกร้องถึงความเป็นเสรีชน แต่ไม่ใช่ความเป็นมนุษย์ที่เอามนุษย์เป็นตัวตั้ง หากแต่เป็นการเอามนุษย์ในสังคมหรือระบบสังคมมาเป็นตัวตั้ง นี่เองที่ทำให้ปรัชญาและความคิดทางการเมืองหรืออะไรก็ตามในอเมริกา มักหนีไม่พ้นที่จะต้องให้นำหนักไปที่มิติของศีลธรรมและจริยธรรม เพราะไม่อาจไว้ใจรัฐและปัจเจกชนแต่ละคนได้

อีกช่วงที่แนวคิดลัทธิมนุษยนิยมถูกรื้อฟื้นขึ้นมาในสหรัฐฯ คือช่วงทศวรรษ 1960 ท่ามกลางขบวนการเรียกร้องสิทธิพลเมืองของคนดำและการต่อต้านสงครามเวียดนาม ในช่วงนี้เองที่กลุ่มปัญญาชนซ้ายใหม่ก่อตัวและเคลื่อนไหวอย่างมีพลัง กลายเป็นขบวนการทางสังคมระดับชาติไป การค้นพบแนวคิดมนุษยนิยมคราวนี้มาจากการต่อสู้ระหว่างพวกลัทธิมาร์กซรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ สิ่งที่น่าทึ่งมาร์กซรุ่นใหม่มักพบในข้อเขียนและแนวคิดของมาร์กซ

เองก็คือ การให้ความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ในงานเขียนมากมายของมาร์กซ หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า ลัทธิมนุษยนิยมแบบมาร์กซ (Fromm, 1966) แนวคิดดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญไปที่การทำให้ความสามารถของมนุษย์ปรากฏเป็นจริงขึ้นในเรื่องเสรีภาพ การสร้างสรรค์ของมนุษย์ และการเอาชนะความแปลกแยก แต่แนวคิดมนุษยนิยมเหล่านี้ไม่สามารถถูกยกขึ้นมาในระดับทฤษฎีที่ชี้้นำการต่อสู้ทางการเมืองหรืออื่น ๆ ได้ บางคนจึงมองว่าการค้นพบและนำเอามนุษยนิยมของมาร์กซขึ้นมาใช้นั้นทำได้ในการศึกษาไปที่ด้านของความเป็นอัตวิสัย นั่นคือไปที่ความเป็นปัจเจกลักษณะในด้านจิตวิทยา หรือธรรมชาติ และบทบาทของจิตสำนึกและสำนึกของตัวตนที่มีต่อวัฒนธรรมและทฤษฎีหรือในด้านจริยธรรม ทั้งหมดนี้ล้วนตรงข้ามกับการเน้นที่ภาววิสัยของพวกนักลัทธิมาร์กซซึ่งเน้นไปที่กฎภาววิสัยทางประวัติศาสตร์ไปที่การต่อสู้ทางชนชั้นและการเคลื่อนไหวของมวลชนที่ดำเนินไปตามกฎเหล่านั้น อันสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นแม่แบบของวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินั่นเอง สรุปก็คือแนวคิดลัทธิมาร์กซแบบปฏิวัติทั้งหลายเน้นไปที่ความเป็นวิทยาศาสตร์ของมนุษย์

มนุษยนิยมอเมริกาจึงดำเนินมาบนอิทธิพลของแนวคิดลัทธิโปรเตสแตนต์และปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ภายใต้ประสบการณ์ของการเติบโตของสหรัฐฯ ที่เป็นมหาชนรัฐ ทำให้มนุษยศาสตร์อเมริกามีปัญหาและทางออกที่ต่างไปจากของยุโรป วิฤตการณ์ของมนุษยศาสตร์แบบยุโรปที่จำลองมาจากไศกนาฏกรรมไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย เพราะด้านที่เป็นอัตวิสัยอันเป็นที่มาของความรู้สึกและคุณค่านั้นถูกลดบทบาทและความหมายลงไปเหลือแต่มนุษย์ที่เป็นถูกระสอบทรายหรือถูกมันฝรั่ง (จำนวนของมาร์กซเองในการต่อสู้ทางชนชั้นในฝรั่งเศส)

กล่าวโดยสรุปมนุษยนิยมอเมริกาเน้นความสำคัญไปที่ประสิทธิผลที่แนวคิดจะสร้างให้เกิดขึ้นในตัวของปัจเจกบุคคลของสังคมไม่ใช่ปัจเจกชนในนามธรรม หากแต่ทุกคนจะเชื่อมต่อกันเหมือนกับเป็นคน ๆ เดียว คนอเมริกันแสวงหาความฝันของแต่ละคน แต่ก็ยังต้องเข้ามาอยู่ด้วยกันในครอบครัวอเมริกันเดียวกัน ดังคำขวัญของประเทศว่า E pluribus unum (out of many, one) แนวทางดังกล่าวนี้เน้นการเมืองอเมริกันนิยมนำมาใช้กัน

มาก เพราะทำให้สามารถปลุกกระดุมมวลชนเขตเลือกตั้งในมิติด้านจริยธรรม ได้มากและมีพลังดึงดูดใจไม่น้อย⁴ มนุษยนิยมอเมริกาจึงไม่ใช่การสร้าง ภูมิปัญญาที่ต่อยอดออกไป ในขณะที่นักคิดอังกฤษ ให้นำหนักไปที่เนื้อหาของ ความคิด จึงไม่เน้นหนักไปที่ด้านของจริยธรรม แต่จะมองไปที่ผลรวม กว้างกว่าการสร้างคนให้เป็นคนดี ความที่มนุษยนิยมเป็นมรดกที่พวกเขาสืบทอด มาจากมนุษยนิยมกรีก ทำให้คุณค่าและความสำคัญของมนุษยนิยมในยุค สมัยใหม่มุ่งไปที่ชื่อเสียงและเกียรติภูมิของความเป็นอังกฤษที่วางอยู่บน ปรัชญาอันสูงส่งนี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นกล่าวสำหรับนักคิดและนักปรัชญายุโรป มนุษยนิยมก็คือความเป็นคลาสสิกนั่นเอง

จากเทววิทยาสู่ระดมพิพุทธในสยาม

ผมขอจบข้อคิดในเรื่องมนุษยนิยมด้วยการเดินทางของความคิดมนุษยนิยม อเมริกาประการหนึ่งที่มายังเมืองไทย ข้อความต่อไปนี้เป็นบทแปลสุนทรพจน์ ตอนหนึ่งของเอมเมอร์สัน ณ ดาร์ทมัทคอลเลจ น่าสนใจมากกว่าผู้แปลคือ อาจารย์ป่วย อิงภากรณ์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อพูดถึง ปัญหาการศึกษาและความรู้ของโลก

“อันความยั่ววนมาหาแห่งโลกเรานี้แหละที่ทำให้เราเกิดความ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเรียน เป็นสมณแห่งวิทยา และ ผู้รักเรียนนั่นเองก็มีหน้าที่และสิทธิที่จะบังคับโลกให้เดินตามตน มิใช่ ตนเดินตามโลก จงน้อมรับเอาธรรมอันขจรยลอยู่แล้วในของ ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นเป็นธรรมชาติ จงช่วยเป็นลิ้นให้ธรรมชาติได้กล่าว มธุรสกล่อมใจมนุษย์ และจงแสดงให้โลกอันโง่เขลาเล็งเห็นเสียที่ว่า วิชาความรู้นี้ประเสริฐเพียงใด เมื่อเราเห็นอยู่ดำตาแล้วว่า กาลสมัยของ เรานี้มีบาปอยู่หนาแน่น และบ้านเมืองของเราถึงความเท็จ ความชั่ว ดาษดื่นอยู่ ก็ขอให้พวกเราทั้งหลายจงเข้าสู่ความร่มเย็นแห่งวิชาและ แสงหาความรู้ซึ่งใคร ๆ เขาได้ละเลยเสียแล้ว ถึงแสงแห่งวิชานั้นจะริบหรี่ ก็จงพอใจเถิด เพราะแม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อย ก็ยังเป็นของของเราจริงๆ จงมุ่งหน้าค้ำแล้วค้ำอีกต่อไป อย่าได้ท้อถอย อย่าได้ทะนงจนถึงกับ วางมือจากการค้ำค้ำหาความรู้ อย่าเชื่อถือในความคิดของท่านจน

งมกาย และก้อย่าหลงลืมผู้อื่นโดยไม่พิจารณาถึงเหตุผล ท่านมีสิทธิที่จะเดินทางข้ามทะเลทรายไปสู่วิชา ถึงจะเป็นทะเลทรายทุรกันดาร ก็มีดวงดาราส่องแสงอยู่แพรวพราว และเหตุไฉนเล่า ท่านจึงจะสละสิทธิข้อนี้ของท่านเสีย ไปชิงสุกก่อนห่ามโดยเห็นแก่ความสำราญ ที่ดินสักแปลง บ้านสัก 1 หลัง และยุงข้าวสัก 1 ยุง วิชาเองก็มีหลังคามีฟูก ที่นอน มีอาหารไว้ต้อนรับท่าน”

“จงบำเพ็ญตนให้เป็นผู้จำเป็นแก่โลก มนุษยชาติก็จะนำอาหารมาสู่ท่านเอง แม้จะไม่ให้ถึงยุงถึงฉาง แต่ก็จำเป็นบำเพ็ญชนิดที่ไม่ลบล้างบุญคุณของท่านที่ทำได้แก่มนุษยชาติ ไม่ลบล้างความรักใคร่นิยมของคนทั้งหลาย และไม่ลบล้างสิทธิของท่านที่มีอยู่ต่อศิลปะ ต่อธรรมชาติ และต่อความหวังของมนุษย์”

(ป่วย อังภากรณ์, 2530 : 44)

ผมคิดว่าแนวคิดมนุษยนิยมอเมริกาที่มีทั้งการให้ความสำคัญแก่จริยธรรม การเรียกร้องตนเอง และการรู้จักโลก (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2547 ข: 121-134) เป็นแนวคิดที่มีเสน่ห์และสามารถรับได้ค่อนข้างเป็นธรรมชาติสำหรับนักคิดไทยพุทธ ดังนั้นผมจึงกล่าววามนุษยศาสตร์ไทยก็ไม่คิดถึงปัญหาวิกฤตในความเป็นมนุษย์ทำนองเดียวกับอเมริกาเหมือนกัน.

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้ใช้คำว่า “มนุษยศาสตร์” ในความหมายของศาสตร์และวิชาการหลากหลายที่มุ่งศึกษาและวิเคราะห์หรือนำเสนอความหมายนัยของความเป็นมนุษย์ ค่านิยม และความขัดแย้งยกย่องในการตีความความเป็นมนุษย์ ส่วนคำว่า “มนุษยนิยม” ใช้ในความหมายเชิงปรัชญาความคิดว่าด้วยค่านิยมของความเป็นมนุษย์ จึงเป็นคำที่มีความหมายเชิงบวกต่อความเป็นมนุษย์

² คัพท์คำว่า Enlightenment นั้นราชบัณฑิตบัญญัติไว้ว่า “การรู้แจ้ง” ผู้เขียนมีความเห็นหลังจากศึกษาปรัชญาสำนักดังกล่าวว่าไม่น่าจะตรงกับความหมายดั้งเดิมในประวัติศาสตร์ จึงบัญญัติคัพท์นี้เองและใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 คือใช้ว่า “แสงสว่าง” ต่อมาศาสตราจารย์เจตนา นาควัชระ ก็เริ่มใช้แต่เพิ่มคำท้ายเป็น “แสงสว่างทางปัญญา” เหตุผลที่บัญญัติใหม่เพราะบรรดานักคิดสำนักนี้ในยุโรปเรียกตัวเองว่าพวกแสงสว่าง ดังในฝรั่งเศสใช้คำว่า Lumier ส่วนเยอรมันใช้คำว่า Aufklarung ในภาษาอังกฤษจึงออกมาเป็น Enlightenment นักคิดนักปรัชญายุโรปจากกลางศตวรรษที่ 17 ถึง 18 ในกลุ่มนี้เชื่อใน

ศักยภาพของมนุษย์ธรรมดาที่สามารถสร้างโลกใหม่ภายในความเป็นเหตุผลของตนขึ้นมาได้ โดยไม่ต้องอยู่ใต้อำนาจพระเจ้าและศาสนาดังแต่ก่อน คำขวัญใหญ่ ๆ ได้แก่ secularism, humanity, cosmopolitanism, freedom คำนี้เป็นผู้ให้นิยามแนวคิดดังกล่าวว่าเป็น “แสงสว่าง” ในความหมายของความกล้าที่จะรู้จากการศึกษา จึงไม่ใช่แนวคิดที่นำไปสู่การ “บรรลุ รู้แจ้ง หรือภูมิธรรมสูงสุด” ซึ่งใกล้เคียงกับคำวาทนิพพาน อันเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับอุดมการณ์ของนักปรัชญาสำนักนี้ที่มุ่งไปสู่จุดหมายทางโลกไม่ใช่ทางธรรม “แสงสว่าง” มีนัยถึงความรู้สมัยใหม่ที่กำลังเติบโตใหญ่ในยุโรปสมัยนั้น ที่จะทำลาย “ความมืด” หรืออวิชชาที่ครอบงำสังคมอยู่ ดูเพิ่มเติมใน “ความก้าวหน้าในความคิดของเทียนวรรณ” ในธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. *ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2549), หน้า 228, Kant, An answer to the question “What is Enlightenment?”, ใน *Kant’s Political Writings*, ed. Hans Reiss (Cambridge : Cambridge University Press, 1970), pp. 42-54.

³ สุวรรณ สถาอานันท์ แปลคำนี้ว่า “อุตรภาพ” ดู สุวรรณ สถาอานันท์, *เงินกับศาสนา เทพยุทธ์แห่งยุคสมัย* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2541), หน้า 4.

⁴ ผมได้ตัวอย่างนี้มาจากสุนทรพจน์ของวุฒิสมาชิกหน้าใหม่แต่กำลังไฟแรง Barack Obama จากรัฐอิลลินอยส์ ในการประชุมสมัชชาพรรคเดโมแครตที่เมืองบอสตัน ปี ค.ศ. 2004. อ้างใน Michael Tomasky, *The Phenomenon*, *The New York Review*, November 30, 2006, p. 14.

บรรณานุกรม

- เจตนา นาควัชระ. (2538). *วิกฤตการณ์ของมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2547ก). เสรีภาพและความเป็นทาสของคนผิวดำในสหรัฐฯ. *รัฐศาสตร์สาร* 2547(1): 150-198.
- _____ (2547ข). ปริศนาความรักในข้างหลังภาพ. *วารสารภาษาและหนังสือ* 35: 121-134.
- _____ (2549). *ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2530). สิ่งใดเล่าคืออุดมคติ. *ถนนหนังสือ* 5(2): 41-44.
- สุวรรณ สถาอานันท์. (2541). *เงินกับศาสนา เทพยุทธ์แห่งยุคสมัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

- Cannadine, D. (ed.). (2002). *What is History Now?* New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Carroll, J. (1963). *Humanism: The Wreck of Western Culture*. London: Fontana Press.
- Douglass Archives of American Public Address. (1999). Martin Luther King, "I Have a Dream," 28 August 1963. [online]. Available from: http://douglassarchives.org/king_b12.htm/ [Accessed 13/11/06].
- Fitzhugh, G. (1854). *Sociology for the South, or The Failure of Free Society*. Richmond.
- Fox-Genovese, E. and Genovese, E. D. (2005). *The Mind of the Master Class: History and Faith in the Southern Slaveholders' Worldview*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fromm, E. (1966). *Marx's Concept of Man*. New York, NY: Frederick Ungar Publishing.
- Goldenberg, D.M. (2006). *The Curse of Ham: Race and Slavery in Early Judaism, Christianity, and Islam*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hough, G. (1964). Crisis in literary education. In: Plumb, J.H. (ed.). *Crisis in the Humanities*. New York, NY: Penguin Books, pp. 96-109.
- Hughes, H. (1854). *A Treatise on Sociology*. Philadelphia.
- Kant, I. (1784). An answer to the question "what is enlightenment?". In: Reiss, H. (ed.) (1970). *Kant's Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 42-54.
- May, H.F. (1976). *The Enlightenment in America*. New York, NY: Oxford University Press.
- Meyer, D.H. (1976). *The Democratic Enlightenment*. New York, NY: Capricorn Books.

Plumb, J.H. (ed.). (1964). *Crisis in the Humanities*. New York, NY: Penguin Books.

Snow, C.P. (1963). *The Two Cultures: And a Second Look*. New York, NY: A Mentor Book.

Tomasky, M. (2006). The Phenomenon. *The New York Review* (November 30): 14-16.

ภาคผนวก

คำปราศรัยกลางแปลงของสาธุคุณมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์

Martin Luther King,

“I Have a Dream,”

28 August 1963

I am happy to join with you today in what will go down in history as the greatest demonstration for freedom in the history of our nation.

Five score years ago, a great American, in whose symbolic shadow we stand today, signed the Emancipation Proclamation. This momentous decree came as a great beacon light of hope to millions of Negro slaves who had been seared in the flames of withering injustice. It came as a joyous daybreak to end the long night of their captivity.

But 100 years later, the Negro still is not free. One hundred years later, the life of the Negro is still sadly crippled by the manacles of segregation and the chains of discrimination. One hundred years later, the Negro lives on a lonely island of poverty in the midst of a vast ocean of material prosperity. One hundred years later, the Negro is still languished in the corners of American society and finds himself an exile in his own land. And so we've come here today to dramatize a shameful condition.

In a sense we've come to our nation's capital to cash a check. When the architects of our republic wrote the magnificent words of the Constitution and the Declaration of Independence, they were signing a promissory note to which every American was to fall heir. This note

was a promise that all men – yes, black men as well as white men – would be guaranteed the unalienable rights of life, liberty, and the pursuit of happiness.

It is obvious today that America has defaulted on this promissory note insofar as her citizens of color are concerned. Instead of honoring this sacred obligation, America has given the Negro people a bad check, a check that has come back marked “insufficient funds.”

But we refuse to believe that the bank of justice is bankrupt. We refuse to believe that there are insufficient funds in the great vaults of opportunity of this nation. And so we’ve come to cash this check, a check that will give us upon demand the riches of freedom and security of justice. We have also come to this hallowed spot to remind America of the fierce urgency of now. This is no time to engage in the luxury of cooling off or to take the tranquilizing drug of gradualism. Now is the time to make real the promises of democracy. Now is the time to rise from the dark and desolate valley of segregation to the sunlit path of racial justice. Now is the time to lift our nation from the quicksands of racial injustice to the solid rock of brotherhood. Now is the time to make justice a reality for all of God’s children.

It would be fatal for the nation to overlook the urgency of the moment. This sweltering summer of the Negro’s legitimate discontent will not pass until there is an invigorating autumn of freedom and equality. Nineteen sixty-three is not an end but a beginning. Those who hoped that the Negro needed to blow off steam and will now be content will have a rude awakening if the nation returns to business as usual. There will be neither rest nor tranquility in America until the Negro is granted his citizenship rights. The whirlwinds of revolt will continue to shake the foundations of our nation until the bright day of justice emerges.

But there is something that I must say to my people who stand on the warm threshold which leads into the palace of justice. In the process of gaining our rightful place we must not be guilty of wrongful deeds. Let us not seek to satisfy our thirst for freedom by drinking from the cup of bitterness and hatred. We must forever conduct our struggle on the high plane of dignity and discipline. We must not allow our creative protest to degenerate into physical violence. Again and again we must rise to the majestic heights of meeting physical force with soul force. The marvelous new militancy which has engulfed the Negro community must not lead us to a distrust of all white people, for many of our white brothers, as evidenced by their presence here today, have come to realize that their destiny is tied up with our destiny. And they have come to realize that their freedom is inextricably bound to our freedom. We cannot walk alone.

And as we walk, we must make the pledge that we shall always march ahead. We cannot turn back. There are those who are asking the devotees of civil rights, "When will you be satisfied?" We can never be satisfied as long as the Negro is the victim of the unspeakable horrors of police brutality. We can never be satisfied as long as our bodies, heavy with the fatigue of travel, cannot gain lodging in the motels of the highways and the hotels of the cities. We cannot be satisfied as long as the Negro's basic mobility is from a smaller ghetto to a larger one. We can never be satisfied as long as our children are stripped of their selfhood and robbed of their dignity by signs stating "for whites only." We cannot be satisfied as long as a Negro in Mississippi cannot vote and a Negro in New York believes he has nothing for which to vote. No, no we are not satisfied and we will not be satisfied until justice rolls down like waters and righteousness like a mighty stream.

I am not unmindful that some of you have come here out of great trials and tribulations. Some of you have come fresh from narrow jail cells. Some of you have come from areas where your quest for freedom left you battered by storms of persecution and staggered by the winds of police brutality. You have been the veterans of creative suffering. Continue to work with the faith that unearned suffering is redemptive.

Go back to Mississippi, go back to Alabama, go back to South Carolina, go back to Georgia, go back to Louisiana, go back to the slums and ghettos of our northern cities, knowing that somehow this situation can and will be changed.

Let us not wallow in the valley of despair. I say to you today my friends - so even though we face the difficulties of today and tomorrow, I still have a dream. It is a dream deeply rooted in the American dream.

I have a dream that one day this nation will rise up and live out the true meaning of its creed: "We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal."

I have a dream that one day on the red hills of Georgia the sons of former slaves and the sons of former slave owners will be able to sit down together at the table of brotherhood.

I have a dream that one day even the state of Mississippi, a state sweltering with the heat of injustice, sweltering with the heat of oppression, will be transformed into an oasis of freedom and justice.

I have a dream that my four little children will one day live in a nation where they will not be judged by the color of their skin but by the content of their character.

I have a dream today.

I have a dream that one day down in Alabama, with its vicious racists, with its governor having his lips dripping with the words of interposition and nullification – one day right there in Alabama little black boys and black girls will be able to join hands with little white boys and white girls as sisters and brothers.

I have a dream today.

I have a dream that one day every valley shall be exalted, and every hill and mountain shall be made low, the rough places will be made plain, and the crooked places will be made straight, and the glory of the Lord shall be revealed and all flesh shall see it together.

This is our hope. This is the faith that I go back to the South with. With this faith we will be able to hew out of the mountain of despair a stone of hope. With this faith we will be able to transform the jangling discords of our nation into a beautiful symphony of brotherhood. With this faith we will be able to work together, to pray together, to struggle together, to go to jail together, to stand up for freedom together, knowing that we will be free one day.

This will be the day, this will be the day when all of God's children will be able to sing with new meaning "My country 'tis of thee, sweet land of liberty, of thee I sing. Land where my fathers died, land of the Pilgrim's pride, from every mountainside, let freedom ring!"

And if America is to be a great nation, this must become true. And so let freedom ring from the prodigious hilltops of New Hampshire. Let freedom ring from the mighty mountains of New York. Let freedom ring from the heightening Alleghenies of Pennsylvania.

Let freedom ring from the snow-capped Rockies of Colorado. Let freedom ring from the curvaceous slopes of California.

But not only that; let freedom ring from Stone Mountain of Georgia.

Let freedom ring from Lookout Mountain of Tennessee.

Let freedom ring from every hill and molehill of Mississippi -
from every mountainside.

Let freedom ring. And when this happens, and when we allow
freedom ring - when we let it ring from every village and every hamlet,
from every state and every city, we will be able to speed up that day
when all of God's children - black men and white men, Jews and
Gentiles, Protestants and Catholics - will be able to join hands and sing
in the words of the old Negro spiritual: "Free at last! Free at last!
Thank God Almighty, we are free at last!"

(จาก Douglass Archives of American Public Address. (1999).
Martin Luther King, "*I Have a Dream*," 28 August 1963. [online].
Available from: http://douglassarchives.org/king_b12.htm/ [Accessed
13/11/06].)